

*Морозова О.О.,
кандидат політичних наук, доцент кафедри
методики викладання
соціально-гуманітарних дисциплін
НПУ імені М.П. Драгоманова*

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ЇЇ УСПІШНОГО РОЗВИТКУ

Проблеми забезпечення інформаційної безпеки органами законодавчої і виконавчої влади України, політичним керівництвом країни, вченими і практиками сприймаються як одні з найбільш актуальних і життєво важливих для сучасного стану і перспектив розвитку української державності, демократії, гарантій захисту інтересів суспільства й особистості. Соціально-політична рефлексія даних проблем у значній мірі визначається динамікою сучасних політичних процесів, пов'язаних з формуванням нового світового порядку в умовах глобалізації, об'єктивними процесами зміни ролі і місця України на світовій політичній арені, що відбуваються на тлі кризових явищ у ході модернізації української держави, у тому числі й в інформаційній сфері.

Питання забезпечення інформаційної безпеки, безпосередньо пов'язані з реформуванням інформаційної організації держави, знаходять своє пріоритетне відображення в політичних заявах державних і суспільних діячів різного рівня, у концептуальних установах суспільних рухів і політичних організацій та їхніх лідерів.

У цьому зв'язку важливим з методологічної точки зору є виявлення змісту, структурно-логічних і функціональних залежностей між собою таких категорій, як: безпека, національна безпека, інформаційна безпека, що представляють собою вихідні поняття, а також їх співвідношення з іншими категоріями і поняттями предметно-об'єктної області.

Поняття „безпека” сучасними вченими і практиками розглядається з усіляких позицій. Однак найбільш розповсюдженим став підхід, відповідно до якого під безпекою розуміється „стан захищеності” суспільства і його складових від внутрішніх і зовнішніх загроз, що є властивістю соціальної системи. Такий підхід закріплений і в Законі України „Про основи національної безпеки України” [1], у статті 1 якого безпека визначена як стан захищеності суспільства і його складових від внутрішніх і зовнішніх погроз.

Деякі вчені представляють безпеку як систему гарантій захисту життєво важливих інтересів держави, суспільства й особистості усередині і поза країною. Вона може виявлятися на різних рівнях: світового співтовариства, регіону, окремої держави, соціальної спільноти й особистості [2, с.12]. Говорячи про безпеку того або іншого об'єкта, російський дослідник

А.А. Прохожев, наприклад, має на увазі захищеність життєво важливих інтересів даного об'єкта від зовнішніх і внутрішніх загроз. При цьому під безпекою від того або іншого виду загроз ним розуміється захищеність життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від загроз даного виду [3, с.38]. Своє представлення про видові поняття безпеки автор обґрунтовує принципом поділу видів безпеки по сферах і областях життєдіяльності, по яких визначаються загрози в розвинутих країнах світу. Керуючись цією логікою, А.А. Прохожев виводить наступне визначення поняття „інформаційна безпека”: „...інформаційна безпека – це захищеність життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави в інформаційній сфері від внутрішніх і зовнішніх загроз” [3, с.39]. У такий же спосіб, методом аналогії (більш схожим на просте механічне перенесення сутності одного явища на друге) автор підходить до визначення понять економічного, екологічного й інших видів безпеки.

Такий погляд на систему національної безпеки здається спрощеним і аналізує лише одну сторону досліджуваного процесу – з позицій концепції інтересу. Представляється, що явище безпеки взагалі, і інформаційної безпеки, зокрема, набагато більш складні явища і повинні оцінюватися комплексно з урахуванням більшої кількості факторів і критеріїв. Наприклад, вітчизняні дослідники О.К. Юдін і В.М. Богуш поняття „інформаційна безпека” розглядають залежно від його використання. А у найзагальнішому вигляді визначають як стан захищеності інформаційного середовища суспільства, який забезпечує його формування, використання і розвиток в інтересах громадян, організацій, держави [4, с.38].

Осмислення поняття „безпека” відбувалося в ході тривалої еволюції поглядів людського суспільства на походження і розвиток держави, тих його інститутів, що забезпечують безпечний і вільний розвиток того або іншого співтовариства і його громадян. Ще Аристотель, Н. Макіавелі, Б. Спіноза, Дж. Локк і інші мислителі минулого вважали, що при могутній державі, з мудрим керівництвом надійно забезпечена цілісність, суверенність суспільства, його процвітання. „Безпека – головна чеснота держави”, – відзначав Б. Спіноза [5, т.2, с.38], а Ж-Ж. Руссо вважав „турботу про самозбереження” найважливішою турботою держави [6, с.171].

Отже, при дослідженні поняття „інформаційна безпека”, аналізу підлягають процеси, що відбуваються в державі і суспільстві, із приводу виявлення якісних характеристик явища, обумовлених парадигмою дослідження, обраної при розгляді того або іншого предметно-об'єктного середовища.

Очевидно, що інформаційна безпека представляється як складне, системне, багаторівневе явище, на стан і перспективи розвитку якого роблять безпосередній вплив зовнішні і внутрішні фактори. Наважливими з яких є:

- політична обстановка у світі;
- наявність потенційних зовнішніх і внутрішніх загроз;
- стан і рівень інформаційно-комунікаційного розвитку країни;
- внутрішньополітична обстановка в державі.

Пережитий світом черговий етап технологічної революції в інформаційній сфері обумовлює серйозні зміни в суспільстві в цілому. Змінюється спосіб життя мільйонів людей. Процеси глобалізації торкаються все нових сфер діяльності. Інформаційна сфера стає не тільки найважливішою сферою міжнародного співробітництва, але й об'єктом суперництва. Проблеми в сфері інформаційних відносин, формування інформаційних ресурсів і користування ними загострюються внаслідок політичного й економічного протистояння різних держав. Це стає актуальним у зоні забезпечення національної безпеки України. У ній чітко виділяється специфіка забезпечення інформаційної безпеки. Вона знайшла своє відображення в законах України „Про основи національної безпеки України” [1], „Про концепцію національної програми інформатизації” [7], „Про національну програму інформатизації” [8], а також у „Стратегії національної безпеки України”, яка затверджена Указом Президента України [9].

У Законі України „Про основи національної безпеки України”, вперше дана офіційна оцінка значимості і системної сутності інформаційної безпеки, як невід'ємної складової національної безпеки України. Загрозами національним інтересам і національній безпеці України в інформаційній сфері Закон вважає: прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації; поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії; комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм; розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави; намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації.

В свою чергу у „Стратегії національної безпеки”, відмічається посилення негативного зовнішнього впливу на інформаційний простір України, що загрожує розмиванням

суспільних цінностей і національної ідентичності, а також недостатність обсягів вироблення конкурентоспроможного національного інформаційного продукту та наближення до критичного стану безпеки інформаційно-комп'ютерних систем в галузі державного управління, фінансової і банківської сфери, енергетики, транспорту, внутрішніх та міжнародних комунікацій тощо.

Ще в одному офіційному документі: „Рекомендаціях парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні” [10], зазначається, що стан розбудови інформаційного суспільства в Україні порівняно із світовими тенденціями є недостатнім і не відповідає потенціалу та можливостям України. Зокрема, відсутні національна стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні та план дій щодо її реалізації; немає координації зусиль державного і приватного секторів для ефективного використання наявних ресурсів; ефективність використання фінансових, матеріальних, кадрових ресурсів, спрямованих на виконання Національної програми інформатизації, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у соціально-економічну сферу є низькою; є відставання у впровадженні технологій електронного бізнесу, електронних бірж та аукціонів, електронних депозитаріїв, використанні безготівкових розрахунків за товари та послуги тощо; рівень інформатизації окремих галузей економіки, деяких регіонів країни є низьким; недостатнім є розвиток нормативно-правової бази інформаційної сфери; створення національної інформаційної інфраструктури для надання органами державної влади та органами місцевого самоврядування юридичним і фізичним особам інформаційних послуг з використанням Інтернету відбувається повільно; рівень комп'ютерної грамотності населення є недостатнім, впровадження нових методів навчання із застосуванням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій - повільним; рівень інформаційної представленості України в Інтернет-просторі є низьким, а присутність в Інтернеті україномовних інформаційних ресурсів - недостатньою; рівень державної підтримки виробництва засобів інформатизації, програмних засобів та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій не забезпечує всіх потреб економіки і суспільного життя; спостерігаються нерівномірність забезпечення можливості доступу населення до комп'ютерних та телекомунікаційних засобів, поглиблення „інформаційної нерівності” між окремими регіонами, галузями економіки та різними верствами населення; не вирішуються у повному обсязі питання захисту авторських прав на програмну продукцію, відсутні системні державні рішення, спрямовані на створення національних структур (центрів, технополісів і технопарків) з розробки конкурентоспроможного програмного забезпечення.

І це незважаючи на те, що за минулі роки в країні відбулася досить серйозна трансформація інформаційної організації держави. Організаційно-правові засади у сфері інформаційної безпеки, що діють сьогодні в Україні, в цілому, створюють необхідні передумови для реалізації державної політики у цій сфері. Проте, новий виток технологічних успіхів в інформатиці поряд із прогресивними можливостями, що відкриваються, народжує і нові загрози безпеки.

Таким чином, за своєю загальною спрямованістю, загрози національній безпеці України в інформаційній сфері можна поділити на чотири основні групи:

Перша, це загрози конституційним правам і свободам людини і громадянина в області духовного життя й інформаційній діяльності, індивідуальній, груповій і суспільній свідомості, духовному відродженню України.

Реалізація цих загроз може втілюватися в суспільстві через прийняття органами державної влади нормативних правових актів, що обмежують конституційні права громадян в області духовного життя й інформаційній діяльності; через створення монополій на формування, отримання і поширення інформації в Україні, у тому числі з використанням телекомунікаційних систем; через протидію, у тому числі з боку кримінальних структур, реалізації громадянами своїх конституційних прав на особисту і сімейну таємницю, таємницю листування, телефонних переговорів і інших повідомлень; через нераціональне, надмірне обмеження доступу до суспільно необхідної інформації; через протиправне

застосування спеціальних засобів впливу на індивідуальну, групову і суспільну свідомість; через невиконання органами державної влади, органами місцевого самоврядування, організаціями і громадянами вимог українського законодавства, що регулює відношення в інформаційній сфері; через неправомірне обмеження доступу громадян до відкритих інформаційних ресурсів органів державної влади України, органів місцевого самоврядування, до відкритих архівних матеріалів, до іншої відкритої соціально значимої інформації; через дезорганізацію і руйнування системи накопичення, збереження й охорони культурних цінностей, включаючи архіви; через порушення конституційних прав людини і громадянина у сфері засобів масової інформації; через витиснення українських інформаційних агентств, засобів масової інформації з внутрішнього інформаційного ринку і посилення залежності духовної, економічної і політичної сфер громадського життя України від закордонних інформаційних структур; через девальвацію духовних цінностей, пропаганди зразків масової культури, заснованих на культурі насильства, на духовних і моральних цінностях, що суперечать цінностям, прийнятих в українському суспільстві; через зниження духовного, морального і творчого потенціалу населення України, що істотно ускладнює підготовку трудових ресурсів для впровадження і використання новітніх технологій, у тому числі інформаційних; через маніпулювання інформацією (деінформація, приховання або перекручування інформації).

Друга група загроз, це загрози інформаційному забезпеченню державної політики України, що виникають як наслідки монополізації інформаційного ринку України, його окремих секторів вітчизняними і закордонними інформаційними структурами; блокування діяльності державних засобів масової інформації по інформуванню української і закордонної аудиторії та низької ефективності інформаційного забезпечення державної політики України внаслідок дефіциту кваліфікованих кадрів, відсутності системи формування і реалізації державної інформаційної політики.

Третя група загроз, це загрози для розвитку вітчизняної індустрії інформації, включаючи індустрію засобів інформатизації, телекомунікацій і зв'язку. Вона базується на протидії доступу України до новітніх інформаційних технологій, взаємовигідній і рівноправній участі українських виробників у світовому поділі праці в індустрії інформаційних послуг, засобів інформатизації, телекомунікацій і зв'язку, інформаційних продуктів; на створенні умов для посилення технологічної залежності України в області сучасних інформаційних технологій; на закупівлі органами державної влади імпортованих засобів інформатизації, телекомунікацій і зв'язку при наявності вітчизняних аналогів, що не уступають по своїх характеристиках закордонним зразкам; на витісненні з вітчизняного ринку українських виробників засобів інформатизації, телекомунікацій і зв'язку; на відтоку за кордон кваліфікованих фахівців.

Четверта група загроз, це загрози для безпеки інформаційно-телекомунікаційних систем на території України, як діючих, так і тих, що створюються. Такими загрозами можуть бути ціла низка організаційно-технічних дій, які спрямовані на порушення нормального функціонування інформаційно-телекомунікаційних систем. Це протиправні збір і використання інформації; порушення технології обробки інформації; впровадження в апаратні і програмні вироби компонентів, що реалізують функції, не передбачені документацією на ці вироби; розробка і поширення програм, що порушують нормальне функціонування інформаційно-телекомунікаційних систем, у тому числі систем захисту інформації; знищення, ушкодження, радіоелектронне придушення або руйнування засобів і систем обробки інформації, телекомунікацій і зв'язку; вплив на пароліно-ключові системи захисту автоматизованих систем обробки і передачі інформації; компрометація ключів і засобів криптографічного захисту інформації; витік інформації по технічних каналах; впровадження електронних пристроїв для перехоплення інформації в технічні засоби обробки, збереження і передачі інформації, а також у службові приміщення органів державної влади, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності; знищення, пошкодження, руйнування або розкрадання машинних та інших носіїв інформації;

перехоплення інформації в мережах передачі даних і на лініях зв'язку, дешифрування цієї інформації і нав'язування помилкової інформації; використання не сертифікованих вітчизняних і закордонних інформаційних технологій, засобів захисту інформації, засобів інформатизації, телекомунікації і зв'язку при створенні і розвитку української інформаційної інфраструктури; несанкціонований доступ до інформації, що знаходиться в банках і базах даних; порушення законних обмежень на поширення інформації та інш.

Законом України „Про основи національної безпеки України” визначені і основні напрями державної політики з питань національної безпеки у сфері забезпечення інформаційного суверенітету України. Це зокрема:

- вдосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери шляхом створення нормативно-правових та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів, впровадження новітніх технологій у цій сфері, наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну;

- активне залучення засобів масової інформації до боротьби з корупцією, зловживаннями службовим становищем, іншими явищами, які загрожують національній безпеці України; забезпечення неухильного дотримання конституційного права громадян на свободу слова, доступу до інформації, недопущення неправомірного втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у діяльність засобів масової інформації, дискримінації в інформаційній сфері і переслідування журналістів за політичні позиції;

- вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України.

Як бачимо, важливою стороною інформаційної безпеки держави є досягнення стану її захищеності, тобто – створення і підтримка відповідних інженерно-технічних потужностей й інформаційної організації, що відповідають реальним і потенційним загрозам, а також демографічному й економічному становищу країни. Питання забезпечення інформаційної безпеки актуальні у тому або іншому ступені для всіх держав світу. Однак питома вага інженерно–технічних і апаратно-програмних методів забезпечення національної безпеки в різних держав неоднакова і залежить від цілого комплексу умов, пов'язаних з ймовірністю внутрішніх і зовнішніх загроз, характером відносин із суміжними державами і геополітичними центрами.

Основні шляхи і напрями реалізації концептуальних положень інформаційної безпеки держави повинні зазначатися в науково обґрунтованій доктрині інформаційної безпеки, якої на сьогодні в Україні не існує. Вона, як правило, розробляється на визначений період. Доктрина інформаційної безпеки держави є не тільки системою офіційно прийнятих поглядів по інформаційних і інших питаннях, вона, насамперед, є керівництвом до дії. На основі доктринальних положень здійснюється широке коло політичних заходів і дій у зовнішній і внутрішній політиці держави. Доктрина інформаційної безпеки, яка повинна стати логічним продовженням Стратегії національної безпеки, розробляється законодавчими органами і політичним керівництвом держави. Її основні вимоги деталізуються в законодавчому й іншому нормативно-правовому актах, знаходять висвітлення в стратегії розвитку держави у виді цільових державних програм і проектів.

Отже, на підставі проведеного аналізу теоретико-методологічних основ явища інформаційної безпеки держави в умовах сучасного стану і перспектив розвитку української державності зазначимо наступне:

- інформаційна безпека держави, як невід'ємна складова національної безпеки являє собою такий стан інститутів держави і суспільства, при якому забезпечується надійний захист національних інтересів країни і її громадян в інформаційній сфері і без якого, в сучасному світі, стає неможливим успішний розвиток будь-якої держави;

- держава повинна бути гарантом забезпечення інформаційної безпеки її інститутів, суспільства і громадян, стабільності політичного режиму в умовах процесів глобалізації,

росту загроз з боку міжнародного тероризму, ескалації діяльності екстремістських і сепаратистських рухів і організацій як усередині країни, так і за її межами;

- актуальним науковим і практичним завданням у сфері забезпечення інформаційної безпеки України є досягнення єдиного підходу до визначення оптимальних моделей і шляхів забезпечення інформаційної безпеки держави на основі розробки та прийняття стратегічної концепції (доктрини) інформаційної безпеки як важливої складової національної безпеки держави, що дозволить створити умови для проведення виваженої державної політики у цій сфері.

Література

1. Закон України „Про основи національної безпеки України” від 19 червня 2003 року № 964-IV // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003. - № 39.- С. 351.
2. Кормич Б.А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи. Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2004. – 384 с.
3. Прохожев А.А. Загальна теорія національної безпеки: Підручник. – М.: РАГС, 2002. – 320 с.
4. Юдін О.К., Богуш В.М. Інформаційна безпека держави: Навчальний посібник. – Харків: Консул, 2005. – 576 с.
5. Спиноза Б. Избр. Соч. у 2-х томах. – М., 1965. – Т.2.
6. Руссо Ж.-Ж. Про суспільний договір // Трактати. – М., 1969.
7. Закон України „Про концепцію національної програми інформатизації” від 4 лютого 1998 року № 75/98-ВР. // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1998. - № 27–28. - С.182.
8. Закон України „Про національну програму інформатизації” від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР. // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1998, № 27–28. – С.181.
9. Указ Президента України „Про Стратегію національної безпеки України” від 12 лютого 2007 року № 105/200.
10. Постанова Верховної Ради України „Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні” від 1 грудня 2005 року // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2006, № 15.

Остапець Ю.О

*кандидат філософських наук, доцент,
декан факультету соціально-гуманітарних наук
Ужгородського Національного університету*

Скиба І.І.

*кандидат філософських наук, завідувач кафедри
філософських і соціальних наук
Ужгородського Національного університету*

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ТА КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК УГОРЦІВ ЗАКАРПАТТЯ (1991-2008 рр.)

Україна, на території якої проживає чисельна угорська національна меншина, насамперед на Закарпатті, була визначена Угорщиною як держава, в якій є найсприятливіші умови для духовного об'єднання угорців. Обумовлено це тим, що Закарпаття впродовж багатьох століть входило до складу Угорської держави, що не могло не відобразитися на подальшій долі двох країн. У силу багатьох історичних чинників та з огляду географічного розташування, Закарпатська область й надалі продовжує відігравати важливу роль у